

УДК 343.2

М.Г. Арманов

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ
ВИНИ У ЗЛОЧИНАХ З ФОРМАЛЬНИМ
СКЛАДОМ**

Анотація. У статті розглядаються проблемні моменти конструювання умисної форми вини у злочинах з формальним складом. При цьому аналізуються існуючі на сьогодні доктринальні підходи до вирішення поставленого питання, робиться їх критичний аналіз. На підставі цього спростовується точка зору, згідно з якою злочини з формальним складом можуть вчинятись лише з прямим умислом. Робляться власні висновки, зокрема наголошується на можливості вчинення злочинів, склад яких сконструйований як формальний, з непрямым умислом. Акцентується увага, що для визначення істинного виду вини у злочинах з формальним складом, необхідним є встановлення психічного відношення саме до наслідків вчиненого злочину, незалежно від того чи включені ці наслідки до складу злочину чи ні.

Ключові слова: умисел, умисна вина, склад злочину, види складу злочину, формальний склад злочину, наслідки.

Анотация. В Статья посвящена вопросам противодействия корыстной преступности на территории Украины при помощи уголовно-правовых мер, связанных с совершенствованием действующего законодательства. При этом также внимание уделяется криминологическим свойствам преступности корыстного характера. В качестве одной из таких мер предлагается упорядочивание терминологического аппарата Уголовного кодекса Украины. Основываясь на анализе действующего законодательства, учитывая распространенность использования законодателем понятия «корыстный мотив», делается вывод о необходимости его законодательного толкования. В заключении статьи дается этимологическое раскрытие понятия «корыстный мотив», отличное от устоявшихся представлений и делается вывод о необходимости выделения некорыстных преступлений против собственности, связанных с завладением имуществом или правом на имущество..

Ключевые слова: корысть, мотив, корыстный мотив, экономическое преступление, корыстная преступность, корыстное поведение, преступления против собственности.

Abstract. The article deals with countering mercenary crime on the territory of Ukraine with the criminal activities related to the improvement of the law. A considerable also attention is paid to the properties of criminology Crime selfish nature. As part of these measures is proposed streamlining of terminology of the Criminal Code of Ukraine. Based on a review of existing legislation, given the prevalence of the use of the concept of the legislator «selfish motive», concluded the necessity of its statutory interpretation. At the conclusion of the paper is given the etymological disclosure the term «self-serving motive» is given different from a withstand presentation, and drawn conclusion about the selection of unmercenary crimes against property, related to laying hands on property or right on property.

Key words: profit motive, selfish motive, economic crime, selfish crime, selfish behavior, crimes against property.

Одним з дискусійних питань на сьогодні як в науці, так і в правозастосовчій практиці залишається визначення тієї чи іншої форми вини в залежності від конструкції складу злочину. Особливі труднощі виникають при екстраполяції психічного ставлення винного до своїх дій та їх наслідків на інтелектуальний та вольовий моменти умислу при вчиненні злочинів з формальним складом.

Дослідженню означеного питання присвячували свої праці Р.В. Вереша, А.Ф. Зелінський, М.І. Панов, О.І. Парог, І.В. Самощенко, С.В. Складаров та інші, але єдиної позиції з окресленого питання до сьогодні опрацьовано не було.

Як відомо, найбільш високий ступінь вини міститься в прямому умислі (*dolus directus*). Відповідно до ч. 2 ст. 24 КК України, прямий умисел має місце, коли «особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання». При цьому найбільш поширеною є думка, що в формальних складах злочину інтелектуальна ознака умислу включає лише усвідомлення суспільно-небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не виникає та не може виникнути. А вольова ознака умислу обмежується бажанням вчинення конкретної дії чи бездіяльності. Спираючись на ці доводи, більшість правників зазначає, що злочини з формальними складами вчиняються виключно з прямим умислом [1, с. 358].

На психічне ставлення суб'єкта злочину до вчинюваного ним діяння як утворюючу частину вини у формальних складах злочинів звертає увагу й О.І. Парог. Він зазначає, що такі злочини не можуть вчинятися з виною у виді непрямого умислу, та не заперечує при цьому можливість вчинення злочинів з формальними складами з необережною формою вини у виді злочинної недбалості, яку він розкриває через відсутність усвідомлення суспільно небезпечного характеру своїх дій, замість наслідків, за наявності обов'язку та можливості такого усвідомлення [2, с. 15].

Дотримуючись такої ж точки зору Р.В. Вереша навіть запропонував ввести до КК України визначення прямого умислу та злочинної недбалості виключно для формальних складів злочинів. Він зазначає: «Прямим є умисел, якщо суб'єкт злочину, закінчення якого не пов'язане з настанням певних наслідків, усвідомлював суспільно небезпечний характер та передбачені цим Кодексом ознаки свого діяння (дії або бездіяльності) і бажав його вчинити... Необережність є злочинною недбалістю, якщо суб'єкт злочину, склад якого не пов'язаний з настанням певних наслідків, не усвідомлював суспільно небезпечний характер та передбачені цим Кодексом ознаки свого діяння, хоча повинен був і міг це усвідомлювати» [3, с. 167-168].

У публікаціях стосовно зазначеної проблематики наводиться аргументація недосконалості цієї позиції та аналіз можливості вчинення злочинів з формальним складом з непрямим умислом (*dolus indirectus*). Так, С.В. Складаров критикує позицію згідно з якою вольовий момент при вчиненні злочину з прямим умислом у формальних складах злочинів повинен відноситися до діяння, а не до його наслідків. Він зазначає, що при притягненні особи до кримінальної відповідальності в будь-якому (за конструкцією) складі злочину необхідним є встановлення бажання чи допущення суб'єктом злочину настання суспільно небезпечних наслідків, але під наслідками необхідно розуміти порушення певних, законодавчо закріплених правил поведінки [4, с. 15–33]. Така позиція вважається більш аргументованою, але очевидним є те, що наслідки діяння пов'язані з об'єктом злочину, а не з встановленими правовими нормами. Під об'єктом необхідно розуміти певні правові блага, а не правову норму, порушення приписів якої є вторинним по відношенню до заподіяної вказаним благам

шкоди. Іманентно наслідком злочину може бути лише заподіяна цим благам шкода. Якщо ж враховувати позицію, висловлену С.В. Складовим, та враховуючи високий рівень юридичного нігілізму в Україні можна прийти до висновку, що всі злочини можуть вчинятися з необережною формою вини. Так, наприклад, необхідно буде визнавати необережними дії особи, яка не ознайомена з положеннями кримінального законодавства і порушує останні, оскільки вона не усвідомлювала протиправний характер своїх дій. Таке вирішення цього питання вважається необґрунтованим, адже ще здавна відомо, що незнання закону не звільняє від відповідальності (*ignorantia legis neminem excusat*). Таким чином, передбачення та бажання порушення певного правила поведінки не може визнаватись конститутивною ознакою вини.

Як здається, для визначення виду умисної вини з яким можуть вчинятися передбачені у формальних складах діяння, необхідним є звернення до об'єктивних ознак таких злочинів, адже суб'єктивні ознаки є ні чим іншим як відображенням об'єктивних у свідомості винного. І саме від того, яким чином особою сприймаються та усвідомлюються об'єктивні обставини (діяння, наслідки, причинний зв'язок, спосіб, час місце та інші) залежить й формування того чи іншого виду вини. В той же час законодавець пов'язує визначення виду вини лише з психічним відношенням до діяння та його наслідків.

Єдність думок щодо усвідомлення суспільної небезпечності свого діяння, під якою у доктрині кримінального права розуміють усвідомлення об'єкта посягання, фактичного змісту діяння і його соціальну оцінку [2, с. 18] відсутня. В доктрині кримінального права зауважувалось, що цей психічний процес не впливає на кваліфікацію вчиненого так само як і помилка в юридичній оцінці діяння, а відповідно й не повинен згадуватися при визначенні умисної форми вини (при експлікації видів необережної форми вини ця ознака і так не застосовується) [4, с. 25]. За результатами дослідження, проведеного А.Ф. Зелінським, 82% опитаних ним злочинців заперечували усвідомлення суспільної небезпечності своїх злочинних дій [5, с. 56]. Однак, через невизначеність виду та змісту умисної вини у злочинах з формальним складом, науковці змушені наголошувати на усвідомленні винним суспільно небезпечного характеру своїх дій. Так, О.І. Парог зазначає, що при умисному вчиненні злочину з формальним складом, зміст умислу завжди міститься в усвідомленні суспільно небезпечного характеру вчиненого діяння та в бажанні вчинити таке діяння [2, с. 15].

На мою думку, в залежності від психічного ставлення до шкоди, що заподіюється об'єкту злочину, й має визначатися вид умислу незалежно від конструкції складу злочину. Адже саме шкода, заподіювана об'єкту злочину, і є тими суспільно небезпечними наслідками, ставлення до яких є вирішальним. Однак, варто враховувати, що при вчиненні діянь з формальними складами суспільно небезпечні наслідки носять нематеріальний не обчислювальний характер, що утруднює визначення психічного ставлення до них винної особи, але не унеможлиблює цього.

Зазначене дозволяє дійти висновку, що заперечення наявності непрямого умислу у злочинах з формальним складом є необґрунтованим та детермінованим невизначеністю наслідків у таких діяннях. Саме з'ясування природи та сутності

суспільно-небезпечних наслідків в незалежності від конструкції складу злочину і є базисом для визначення істинного виду вини.

Література

1. Соловійова А.М. Суб'єкт злочину та суб'єктивна сторона складу злочину примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 17. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2002. – 548 с.;
2. Рарог А.И. Теория вины в советском уголовном праве: (Общие и специальные вопросы): Автореф. дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.08 / Всесоюзный юридический заочный институт. – М., 1988. – 30 с.;
3. Вереша Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. – Вступне слово: доктор юридичних наук, професор М.І. Мель-ник. – К.: Атіка, 2005. – 224 с.;
4. Складов С.В. Вина и мотивы преступного поведения. – СПб.: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 326 с.;
5. Зелинский А.Ф. Криминологические и уголовно-правовые аспекты неосознаваемой психической деятельности / А.Ф. Зелинский // Советское государство и право. – 1984. – № 9. – С. 52–58.